

SAMEN IN GESPREK OVER GENDER EN SEKSUALITEIT

Een dialogische benadering van Franse literatuur

Recente Franstalige romans bieden veel aanknopingspunten voor discussies over maatschappelijke onderwerpen. Via een dialogische benadering van deze teksten kan het literatuuronderwijs bijdragen aan cultuurbewustzijn en burgerschapsvaardigheden. In deze lessenreeks voor vwo 5/6 verkennen leerlingen kwesties rond gender en seksualiteit door met elkaar in gesprek te gaan over een drietal romanfragmenten.

MAAIKE KOFFEMAN, WOUTER MARINISSEN & MARK KLINGEN

Literatuur is van oudsher een belangrijke pijler van het bovenbouwonderwijs Frans. Hoe geef je dat op een aansprekende en zinvolle manier vorm? Behandel je klassikaal tekstfragmenten als representatieve voorbeelden van een periode of stroming of laat je leerlingen zelfstandig boeken naar keuze lezen? Zie je literatuuronderwijs primair als taalvaardigheidstraining, als leesbevorde-

ring, als kennisoverdracht of als middel tot persoonlijke ontwikkeling? De huidige eindtermen voor het domein Literatuur in het examenprogramma havo/vwo zijn summiër geformuleerd en geven weinig richting. Recent onderzoek laat dan ook zien dat er grote verschillen zijn in de manier waarop docenten het literatuuronderwijs Frans invullen (Delhey et al., 2025). De vakvernieuwing biedt aanleiding om na te denken over de vraag hoe en waarom literaire teksten worden onderwezen binnen de moderne vreemde talen. In de vernieuwde concepteindtermen is gekozen voor een breder begrip dan literatuur,

namelijk fictie. Dat krijgt een plaats binnen het domein Cultuurbewustzijn, dat als volgt is gedefinieerd:

Door middel van gevarieerde bronnen en culturele ervaringen ontwikkelen leerlingen inzichten in de culturen van gebieden waar de doeltaal wordt gesproken. Leerlingen zetten deze inzichten functioneel in om effectief te communiceren in pluriculturele contexten. Ze worden zich bewust van verschillende culturele perspectieven. Ze verruimen hun blik op talige en culturele diversiteit. En ze leren

open en beargumenteerd te reflecteren op hun eigen culturele perspectief en dat van anderen. Leerlingen doen ervaring op met diverse vormen van fictie. Ze kennen betekenis en waarde toe aan deze werken vanuit een persoonlijk perspectief en vanuit de sociaal-culturele context. (SLO, 2025, p. 7)

Fictieteksten functioneren in het vernieuwde curriculum dus primair als een instrument om inzicht te krijgen in andere leefwerelden en te reflecteren op de eigen cultuur. Daarbij is van belang dat leerlingen een open blik

Foto: Tom van Limpt

De rijke verhaalwereld van literaire teksten nodigt leerlingen uit zich in te leven in andere perspectieven

ontwikkelen voor de ervaring van de ander en bereid zijn hun eigen standpunten kritisch te bevragen. Dit sluit nauw aan bij de grotere rol die burgerschapsvaardigheden krijgen toebedeeld in het nieuwe curriculum. Binnen het talenonderwijs is de literatuurles bij uitstek geschikt om deze domeinen zinvol met elkaar te verbinden, zoals Yra van Dijk en Marie-José Klaver bepleiten in *Lezen voor waarden* (2025).

Dit pleidooi voor de verbinding van burgerschaps- onderwijs en literatuur is niet nieuw. Vincent Hernot (2019) stelt dat het werken met fictieteksten een zekere veiligheid biedt bij het bespreken van burgerschapstema's in de klas; de discussie kan zich dan richten op de ervaring van een fictief personage in plaats van het privéleven van de leerlingen. De rijke verhaalwereld van literaire teksten nodigt leerlingen bovendien uit zich in te leven in andere perspectieven en na te denken over de motieven van verschillende personages. Dat traint hen in vaardigheden als kritisch denken, empathisch vermogen en ruimdenkendheid.

Het onderzoek van Marloes Schrijvers (2019) biedt concrete bouwstenen voor literatuuronderwijs dat bijdraagt aan het ontwikkelen van deze burgerschapscompetenties. Schrijvers stelt dat het zelfinzicht en het sociaal inzicht van leerlingen groeien als ze worden gestimuleerd om na te denken en te discussiëren over maatschappelijke kwesties. Om docenten te helpen dit proces goed te begeleiden, maakte zij voor Stichting Lezen een praktische ontwerphandleiding (zie <vlt.nl/schrijvers>).

Een dialogische didactiek

Veel voorstellen voor literatuuronderwijs dat wil bijdragen aan de persoonlijke en sociale vorming van leerlingen grijpen terug op de dialogische aanpak die is ontwikkeld door Tanja Janssen. De grondgedachte is dat leerlingen betere lezers worden als ze actief met literaire teksten aan de slag gaan. Het is de bedoeling dat ze een open leeshouding ontwikkelen en zelf vragen stellen bij de tekst. Onderzoek toont aan dat dit leidt tot een grotere betrokkenheid en betere literaire ontwikkeling dan het beantwoorden van docentvragen of het maken van

opdrachten bij de tekst (Janssen, 2009). Elke D'hoker vertaalde deze inzichten in het praktische handboek *Leerlingen en literatuur: Hoe vaardige lezers vormen* (2022), dat de basis vormt voor onze dialogische didactiek.

Aangezien literaire teksten in de regel meerduidelijk zijn, is een aanpak gebaseerd op leerlingvragen en discussies bij uitstek geschikt. Het uitgangspunt is niet dat er één 'juiste' interpretatie is die hun door de docent wordt aangereikt, maar dat leerlingen, al dan niet met hulp van de docent, samen mogelijke betekenissen construeren. De docent is dan meer een gespreksbegeleider dan een overdrager van kennis. Sociale interactie tussen leerlingen moet ervoor zorgen dat zij hun ideeën expliciteren en beargumenteren.

Er zijn in deze benadering twee soorten dialoog van belang. Om te beginnen is er de *interne dialoog*, een gesprek tussen de lezer en de tekst op basis van de vragen en reacties die bij de leerling opkomen tijdens het lezen. Vervolgens vindt een *externe dialoog* plaats, waarbij de leerlingen met elkaar discussiëren over de tekst. Op de groepsgesprekken van de leerlingen volgt een klas-sengesprek waarin een aantal vragen onder leiding van de docent verder worden uitgediept. Een docent kan ervoor kiezen om leerlingen in het Nederlands te laten praten over de Franse tekst. Vanuit de burgerschapsdoelen geredeneerd is het belangrijk dat de discussies voldoende nuance en diepgang hebben, wat in de doeltaal niet altijd haalbaar is.

Drie romans over gender en seksualiteit

Deze principes vertalen wij in een stappenplan voor een lessenreeks over rolpatronen in relaties en maatschappelijke opvattingen over mannelijkheid en vrouwelijkheid. Door gebruik te maken van fictieteksten kun je zulke gevoelige kwesties relatief veilig behandelen in de klas. Aan de hand van fragmenten uit recente Franse romans worden leerlingen gestimuleerd om na te denken over man-vrouwverhoudingen, over grensoverschrijdend gedrag en over heteronormativiteit. Doordat de verhalen zich afspelen in een andere tijd en/of een andere cultuur, kunnen leerlingen ontdekken dat visies op gender en

Het doel van deze lessenreeks is om leerlingen via fictie in gesprek te laten gaan over vraagstukken rond gender en seksualiteit

seksualiteit cultureel en historisch bepaald zijn. Leerlingen worden uitgedaagd om hun eigen standpunten te verwoorden met respect voor andere visies. Dit sluit aan bij de levensfase van de puberteit, waarin vraagstukken rond culturele en seksuele identiteit vaak spelen.

Voor de lessenreeks zijn drie tekstfragmenten geselecteerd die beschikbaar zijn als digitale bijlage bij dit artikel (zie <vlt.nl/koffeman>). Het eerste is geschreven door de feministische auteur Annie Ernaux en biedt aanleiding om te discussiëren over het begrip *consent*. Sinds de start van de #MeToo-discussie (in Frankrijk ook bekend onder de hashtag #balancetonporc – vrij vertaald: 'verlink jouw varken') en recent de affaire-Gisèle Pelicot is de stilte rond seksueel grensoverschrijdend gedrag doorbroken. *Mémoire de fille* (2016) van Annie Ernaux gaat over het grijze gebied tussen gewenste en ongewenste intimiteiten en beschrijft haar eerste seksuele ervaring als achttienjarig meisje in 1958. De jonge Annie is streng katholiek opgevoed en weet weinig over seks. Ze wordt verliefd op de leider van een zomerkamp en als hij met haar naar bed gaat, is dat een overweldigende en verwarrende ervaring. Terugkijkend op die gebeurtenis, vraagt Ernaux zich af waarom ze zich niet heeft verzet.

Het tweede fragment komt uit *Soleil amer* (2021) van Lilia Hassaine, een familiegeschiedenis over een gezin van Algerijnse herkomst in de tweede helft van de twintigste eeuw. Als de ouders na drie dochters onverwacht een tweeling krijgen, kiezen ze ervoor om een van de jongens te laten opgroeien bij een broer en diens Franse vrouw. De kinderen groeien op tussen twee culturen; vooral de meisjes ervaren een spanning tussen de tradities uit het land van herkomst en de snel veranderende Franse normen en waarden op seksueel gebied. Ze discussiëren met elkaar en met vrouwen uit hun omgeving over feminisme, keuzevrijheid en rolpatronen.

Zowel Ernaux als Hassaine hebben oog voor de verwevenheid tussen verschillende soorten kansenongelijkheid: zowel gender, klasse als etniciteit kunnen mensen op achterstand stellen in de maatschappij. Bij Édouard Louis komt daar nog het aspect van de seksuele oriën-

tatie bij. In *En finir avec Eddy Bellegueule* (2014) belicht hij het thema van gendernormen vanuit het standpunt van een homoseksuele jongen die opgroeit in een kansarm, homofoob en gewelddadig milieu. Zo krijgt ook seksuele diversiteit een plaats in deze lessenreeks, een onderwerp dat niet mag ontbreken in een literatuuronderwijs dat zijn socialiserende en identiteitsvormende functie serieus neemt (Bongers & Dera, 2022, p. 7).

Didactische aanpak

Zoals gezegd is het doel van deze lessenreeks om leerlingen via fictie in gesprek te laten gaan over vraagstukken rond gender en seksualiteit. Hoe organiseer je een vruchtbare dialoog in de literatuurles? Een checklist ondersteunt leerlingen bij het formuleren van zinnige lezersvragen (zie kader 1). Het is aan te raden om hen daarmee eerst te laten oefenen. Daarnaast zullen ze baat hebben bij de richtlijnen voor een goede onderlinge discussie uit de ontwerphandleiding van Schrijvers (2019, p. 7).

- Ik weet op mijn geformuleerde vraag het antwoord zelf niet (meteen).
 - Mijn vraag is belangrijk voor het verhaal als geheel.
 - Over mijn vraag kan/moet je wat langer nadenken.
 - Op mijn vraag is waarschijnlijk meer dan één antwoord mogelijk.
 - Over mijn vraag kun je van mening verschillen.
- Voldoet jouw vraag aan minimaal drie van de vijf criteria? Gefeliciteerd! Je hebt waarschijnlijk een geschikte authentieke lezersvraag bedacht!

Kader 1. Checklist voor het formuleren van authentieke lezersvragen

Sinds de start van de #MeToo-discussie en recent de affaire-Gisèle Pelicot is de stilte rond seksueel grensoverschrijdend gedrag doorbroken

Voordat de leerlingen aan de slag gaan met de tekst, kan de docent het thema inleiden met een prikkelende opening. Denk bijvoorbeeld aan de clip ‘Balance ton quoi’ van Angèle: daarin wordt humoristisch en speels commentaar gegeven op seksistisch gedrag en discussies over consent (zie <vllt.nl/angele>). Zo worden leerlingen alvast geactiveerd om na te denken over deze onderwerpen. Vervolgens gaan ze aan de slag met stap 1 en 2 van de dialogische methode (zie kader 2):

- Stap 1: Lees het tekstfragment eerst *scannend* door. Waar denk je dat deze tekst over gaat?
- Stap 2: Vergelijk je antwoord met een klasgenoot. Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen jullie voorspellingen?
- Stap 3: Lees het tekstfragment opnieuw en noteer de gevoelens, gedachten en associaties (oftewel hersenspinsels) die het bij jou oproept.
- Stap 4: Formuleer op basis van je hersenspinsels een authentieke lezersvraag. Gebruik de checklist om te controleren of je vraag aan de eisen voldoet.
- Stap 5: Wissel je lezersvraag uit met klasgenoten in een groepje van 3 à 4 leerlingen. Leg uit hoe je op je vraag bent gekomen.
- Stap 6: Bepaal met je groepje welke vraag jullie het moeilijkst vinden en welke het meest interessant is en denk samen na over mogelijke antwoorden op deze vragen.
- Stap 7: Bepaal welke vraag zich het beste leent voor een discussie over de tekst en lever deze in bij de docent.

Kader 2. Stappenplan voor de interne en externe dialoog

scannend lezen en uitwisselen van de eerste impressies en verwachtingen van de tekst. Bij een tekst die leerlingen qua taal lastig te begrijpen vinden, is dit een goed moment om de discussie klassikaal te voeren. Zorg ervoor dat de leerlingen de globale strekking van de tekst begrijpen door context te bieden en de betekenis van belangrijke woorden te geven.

Na deze globale verkenning van de tekst gaan de leerlingen bij stap 3 hun spontane reacties bij het lezen noteren. Schrijvers noemt dat ‘naar je innerlijke stem luisteren’ en beschrijft hoe je dit als docent kunt inleiden en voordoen (2019, p. 9–11). Om van die eerste reacties toe te werken naar authentieke lezersvragen kunnen leerlingen de checklist gebruiken. In stap 4 moeten ze open vragen formuleren die zich lenen voor een goede discussie. In de praktijk zal de kwaliteit van de vragen variëren; daarom gaan leerlingen in stap 5 en 6 hun ideeën uitwisselen om samen tot één relevante discussievraag te komen. Die vraag dienen ze in bij de docent, wiens taak het is een klassikale uitwisseling te leiden op basis van de input van de leerlingen. Dat neemt niet weg dat het gesprek enigszins gestuurd kan worden naar de doelen die vooraf zijn geformuleerd. In dit geval zal de docent kwesties rond gendernormen en seksuele identiteit extra aandacht willen geven. Hieronder geven we een paar aanzetten tot zo’n gesprek op basis van de drie gekozen tekstfragmenten.

Mogelijke discussie-onderwerpen

In *Mémoire de fille* kijkt Annie Ernaux terug op haar eerste seksuele ervaring als naïef en romantisch tienermeisje in 1958. Het is goed om te benoemen dat deze scène zich afspeelt in een tijd waarin seks voor het huwelijk taboe was en anticonceptie nog niet vrij beschikbaar was. Sindsdien is er veel veranderd op het gebied van de seksuele moraal en heeft Ernaux zich ontwikkeld tot een zelfbewuste feministische vrouw. Zij kijkt in dit boek naar haar vroegere ervaringen door een hedendaagse bril. De gekozen passage zou bijvoorbeeld de volgende vragen kunnen oproepen:

- Dit is een autobiografisch verhaal. Waarom schrijft Annie Ernaux dan over zichzelf in de derde persoon?
- Waarom gaat Annie met de jongen mee naar de slaapkamer? Heeft zij dezelfde intenties en verwachtingen als hij?
- Annie is duidelijk niet gelukkig met wat er in de slaapkamer gebeurt. Waarom gaat ze dan toch niet weg?
- Is in deze scène sprake van grensoverschrijdend gedrag? Waarom wel/niet?

Soleil amer van Lilia Hassaine speelt wat later in de tijd. Het is inmiddels 1975 en de Franse samenleving heeft recent een seksuele revolutie doorgemaakt dankzij de introductie van de pil en de legalisering van abortus. In die context praat Sonia, de middelste dochter van een Frans-Algerijns gezin, met buurvrouw Sheila over het huwelijk en over het feminisme. Laat ter illustratie een clipje zien van de Clodettes, de schaarsgeklede danseressen van zanger Claude François (bijvoorbeeld <vllt.nl/clodettes>). De klassikale discussie zou kunnen gaan over de volgende vragen:

- Waarom heeft Sonia geen baan of relatie? Welke factoren beperken haar kansen in de Franse samenleving?
- Waarom hebben niet alle vrouwen evenveel geprofiteerd van de seksuele revolutie?
- Zijn de Clodettes een voorbeeld van vrouwenemancipatie of juist niet?
- Tegenwoordig zie je op sociale media ‘tradwives’ die kiezen voor een bestaan als huisvrouw. Kan dat ook een vorm van feminisme zijn?

En *finir avec Eddy Bellegueule*, de debuutroman van Édouard Louis, maakt inzichtelijk hoe het voelt om af te wijken van de sociale norm en doet daarmee een beroep op de empathie van de lezer. Eddy weet al vroeg dat hij op jongens valt en wordt gepest omdat hij zich ‘meisjesachtig’ gedraagt. Het gekozen fragment laat zien hoe zijn ouders proberen zijn gedrag bij te sturen en welke rol de sociale omgeving daarbij speelt. Na lezing van de tekst zou de discussie kunnen gaan over vragen als:

- Eddy’s eigen ouders maken hem uit voor *gonzesse*

- (‘meisje’). Waarom is dit in hun ogen een erger scheldwoord dan *connard* (‘klootzak’)?
- Zijn moeder zegt over zichzelf dat zij ‘ballen’ heeft. Is dit tegenstrijdig met het voorgaande of juist niet?
- Waarom moet Eddy van zijn vader per se op voetbal? Wat hebben sport en hobby’s te maken met gender-normen?
- Wat hadden Eddy’s ouders kunnen of moeten doen om hem te steunen?

Na deze thematische rondgang door de hedendaagse Franse literatuur hebben leerlingen individueel, groepsgewijs en klassikaal nagedacht over gender-normen en seksualiteit. Misschien hebben sommige scènes herkenning opgeroepen, terwijl andere voelen als ver van hun bed. Zo hebben ze via fictie hun ervaringswereld uitgebreid en ontdekt dat opvattingen over deze thema’s historisch en cultureel bepaald zijn. In het ideale geval leidt dat ertoe dat zij hun eigen positie durven bevragen, hun standpunten beargumenteren en een open houding laten zien ten opzichte van de visies en ervaringen van anderen. Op die manier kan het discussiëren over Franse fictieteksten een steentje bijdragen aan de vorming van jongeren tot cultuurbewuste, kritische en empathische burgers. ■

LITERATUUR
Bongers, J., & Dera, J. (2023). Een queerpedagogiek voor het literatuuronderwijs. *Levende Talen Magazine*, 110(1), 6–10.
Delhey, Y., Dera, J., Janssen, L., Jentges, S., Koffeman, M., & Mekenkamp, M. (2025). Tekstselectie in het Nederlandse literatuuronderwijs: Een enquêtestudie onder docenten Duits, Engels, Frans, Nederlands en Spaans. Stichting Lezen.
Dijk, Y. van, & Klaver, M.-J. (Red.). (2025). *Lezen voor waarden: Taal en burgerschap in de klas*. Boom.
D’hoker, E. (2022). *Leerlingen en literatuur: Hoe vaardige lezers vormen*. LannooCampus.
Hernot, V. (2019). Literatuuronderwijs, kritisch denken en burgerschapsvorming: De perfecte driehoek (deel 1). *Levende Talen Magazine*, 106(8), 4–8.
Janssen, T. (2009). Literatuur leren lezen in dialoog: *Lezersvragen als hulpmiddel bij het leren interpreteren van korte verhalen*. Vossiuspers.
Schrijvers, M. (2019). *Inzicht in jezelf en anderen ontwikkelen in literatuuro lessen: Een ontwerphandleiding*. Stichting Lezen.
SLO. (2025) *Conceptexamenprogramma Franse taal en cultuur vwo, versie 2*. https://www.slo.nl/publish/pages/22924/conceptexamenprogramma-franse-taal-en-cultuur-versie-2-vwo_1.pdf